

De Twaalf Apostelen IV

De zonen van de Donder

door Marieke Anschütz

Jacobus, de zoon van Zebedeüs

Het is zeer waarschijnlijk dat alle twaalf leerlingen uit Galilea afkomstig waren. Bij de Hemelvaart van Christus spreken de engelen hen toe 'Gij mannen uit Galilea'. Zoals Jezus contact zoekt met mensen die leven en werken op de grensgebieden van de samenleving, tollenaars en zondaars zoals ze in het evangelie worden genoemd, zo zal hij ook voor de kring van Twaalf gezocht hebben naar mensen die niet meer zo vast in het wettische leven van het jodendom stonden. In Galilea, waar langs de vele handelswegen zoveel andere culturen en religieuze stromingen voorbijkwamen, moet de openheid voor iets nieuws optimaal geweest zijn. Wat daarvoor pleit is ook de onwettische manier waarop Jezus omgaat met het probleem 'Samaritaan'. De inwoners van Samaria waren in die tijd voor rechtgeaarde Joden in feite een groep paria's, onaanraakbaren. Op vele plaatsen komen we dat fenomeen in het evangelie tegen. Het moet voor de discipelen een enorme leerschool zijn geweest toen zij 'wandelden met Christus': zij hoorden en zagen onorthodoxe dingen. Toch is de weerstand daartegen het grootst in Judea, in de buurt van de tempel, het religieuze centrum.

Voor de zonen van Zebedeüs, Jacobus en Johannes, betrof die leerschool niet zozeer hun reguliere joodse opvoeding, maar veeleer hun eigen aanleg en karakter. In de rij van leerlingen krijgen zij van Jezus een wonderlijke bijnaam: Boanerges, dat is 'Zonen van de Donder'. Wie ooit, gezeten in een tent, een onweer in de bergen meemaakte, weet dat de Germanen gelijk hadden: in donder en bliksem wonen de hoogste geestelijke machten, de engelhiërarchieën. Een daverend onweer, waarbij de donder tienvoudig weerkaatst wordt door de bergwanden en de

bliksem niet van de lucht is, maakt dat de mens zich heel klein voelt. Met die enorme krachten waren Jacobus en Johannes blijkbaar verwant. Als we die realiteit serieus nemen, worden hun merkwaardige vragen en opmerkingen wat minder vreemd.

Na de Verheerlijking op de berg besluit Jezus naar Jeruzalem te gaan. Hij trekt zoals gewoonlijk door Samaria, maar de inwoners van een bepaald dorp verzetten zich daartegen, '...omdat zijn aangezicht gericht was naar Jeruzalem. Toen de discipelen Jacobus en Johannes dit bemerkten, zeiden zij: Heer, wilt gij dat wij door ons woord vuur uit de hemel laten vallen om hen te verteren? Doch Jezus keerde zich om en bestrafte hen. En zij gingen naar een ander dorp.' (Luc.9:53). Het is alsof hij wist dat zij ertoe in staat waren, maar van deze atavistische natuurkrachten wil Jezus geen gebruik maken om aandacht voor zijn boodschap af te dwingen.

Een andere keer lijkt hun vraag ook te reiken tot in hiërarchische gebieden, maar de vorm waarin dat geschiedt wekt irritatie onder de andere leerlingen. Zij horen daarin de heel menselijke ondeugd van streven naar macht: 'Toen kwam de moeder der zonen van Zebedeüs tot Jezus, met haar zonen. Zij boog zich voor hem neer om hem iets te vragen. Hij zei: Wat wilt gij? Ze zei tot hem: Zeg, dat mijn zonen naast u mogen zitten in uw Koninkrijk, een ter rechterzijde, een ter linkerzijde. Jezus antwoordde en zeide: Gij weet niet wat gij vraagt. Kunt gij de beker drinken die ik zal drinken? Zij zeiden tot hem: Wij kunnen het. Hij zei: Mijn beker kunt gij wel drinken, maar het zitten aan mijn rechter- en linkerzijde staat niet aan mij om te beslissen.' (Matth.20:20). Als Jezus de ergernis over deze vraag opmerkt, spreekt hij tot hen allen over de macht die mensen kunnen uitoefenen op andere

mensen. 'Zo is het onder u niet. Wie onder u groot wil zijn, zij uw aller knecht. Want ook de Mensenzoon is niet gekomen om zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen.' (Matth.20:26). Niet veel later zal Jezus dit thema in een daad omzetten door de voetwassing, die alleen in het evangelie van Johannes wordt beschreven.

Het leven vanuit de elementaire sfeer van de donder, van zwaar onweer en machtige wolkenluchten doet ons denken aan Hemelvaart, het opnemen van de Herrezenen in het wolkenzijn zoals dat beschreven staat in de Handelingen der Apostelen. Kennelijk is de potentie om daarin mee te gaan wel aanwezig bij de Zebedeüszonen, maar de innerlijke kracht om daar op een 'christelijke' manier mee om te gaan, moeten zij zich nog verwerken.

Jacobus, de oudste van de twee, wordt nooit zonder zijn broeder Johannes genoemd. Zij vormen met Simon Petrus het drietal dat uitverkoren wordt om belangrijke gebeurtenissen mee te maken: de opwekking van het dochttertje van Jaïrus, de verheerlijking op de berg, en het waken in de hof van Gethsemane. Al kunnen zij niet de draagwijdte van wat er gebeurt bevatten, toch brengen zij iets mee in hun ziel – een grote openheid, een intuïtief weten – wat Jezus nodig heeft op deze momenten, als een spiegel waarin het zonlicht teruggekaatst wordt.

Pas in de Handelingen wordt Jacobus alleen en op zichzelf staande genoemd. Dat is bij het bericht van zijn dood: 'En omstreeks die tijd sloeg koning Herodes de hand aan sommige leden van de gemeente om hen kwaad te doen. En hij liet Jacobus, de broeder van Johannes, ter dood brengen met het zwaard.' (Hand.12:1). In de Legenda Aurea, de verzameling van heiligenlegenden van Jacobus de

'De roeping van Jacobus en Johannes, de zonen van Zebedeüs', Marco Basaiti (1510), Venetië

Voragine, wordt verteld dat zijn lichaam door vrienden naar zee wordt gebracht. Daar wordt het behoedzaam in een boot gelegd en aan de golven prijsgegeven. Door de elementen voortgedreven naar het verre Spanje, wordt het graf van Jacobus Maior in de loop der tijd het grote pelgrimsoord van Santiago de Compostella. De derde zin van de Belijdenis van het geloof, het Credo, zou door Jacobus Maior zijn ingebracht: 'Die ontvangen is door de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria'.

Johannes, de broeder van Jacobus

De tweede van de beide 'Donderzonen' heet Johannes. Waar Jacobus genoemd wordt 'de zoon van Zebedeüs', daar krijgt Johannes de toevoeging 'de broeder van Jacobus'. Voor Jacobus is de relatie tot de vader belangrijk, zoals het een oudste betaamt. Hij wordt ook altijd als eerste genoemd, dus zal Johannes de

jongste van de twee zijn geweest. De band tussen deze twee is hecht: zij worden meestal samen, als broederpaar genoemd. Met Petrus vormen zij het uitverkoren drietal dat enkele belangrijke gebeurtenissen in het leven van Jezus meemaakt.

In de kring van twaalf hoort Johannes thuis. Na Simon Petrus en Andreas wordt hij met zijn broeder Jacobus geroepen om Jezus als leerling te volgen. Als wij echter een afbeelding van het Laatste Avondmaal bekijken, zien wij een leerling die dicht tegen Jezus aan zit of ligt, in slaap lijkt het. We noemen deze leerling 'Johannes', op grond van de beschrijving in het Johannesevangelie. De naam Johannes wordt daar echter niet genoemd. Deze mysterieuze leerling 'aan de boezem van de Heer' wordt aangeduid met 'hij die Jezus liefhad'. Volgens kerkelijke traditie is hij degene die het Johannesevangelie heeft geschreven, alsmede de Apokalypse en enkele brieven. Tot op heden houdt men vast aan de idee dat deze persoon dezelfde is als de broeder van Jacobus. Gezien de inhoud van de geschriften die aan hem worden toegeschreven, moeten we echter concluderen dat deze visie niet reëel is. De achtergrond van Johannes, de zoon van de visser Zebedeüs, is een totaal andere dan die van de erudiete schrijver van wie gezegd wordt dat hij behoorde tot het college van religieuze leiders in Jeruzalem. Er moet sprake zijn van twee verschillende individualiteiten die dezelfde naam dragen.

Er heeft een oud document bestaan uit het jaar 85 van Papias van Hiërapolis, waaruit geciteerd wordt in de kerkgeschiedenis van Eusebius. Daarin wordt tweemaal de naam Johannes vermeld: de een behorende tot de Twaalf, de ander is de presbyter, de oude priester uit Efeze die Papias nog gekend heeft. Beiden noemt hij 'leerling van de Heer'. Het is deze presbyter Johannes die als jonge man onder het kruis stond, die later naar Efeze vertrok, die vervolging en marteling doorstond, die verbannen werd naar het eiland Patmos waar hij het machtige visioen

van de Apokalypse ontving, en tenslotte op hoge leeftijd in Efeze stierf.

Hoewel wij dus over deze Johannes vrij veel weten uit zijn latere leven, blijft het begin van zijn werkzaamheid in het duister. In het boekje 'Johannes de evangelist' van Johannes Hemleben wordt op heldere wijze getracht een antwoord te vinden op allerlei vragen en vermoedens rondom deze boeiende figuur. Hierin komt ook de prikkelende visie van Rudolf Steiner aan de orde, dat 'Johannes' de nieuwe naam zou zijn van Lazarus, die door Jezus 'mijn vriend' werd genoemd en door hem uit de doodsslaap werd gewekt. Iemand die zo'n zware inwijding heeft ondergaan en door Christus zelf werd opgewekt, kan niet anders dan hem 'na aan het hart liggen'. En zo wordt hij dan ook bij het Avondmaal afgebeeld door de eeuwen heen, onder de naam 'Johannes'.

Er is nog een derde Johannes in het spel. In het Sint Janshospitaal in Brugge hangt een altaardrieluik van Johannes Memling: de mystieke bruiloft van de heilige Catharina. Gekniel voor de heilige maagd ontvangt zij de trouwring van haar bruidegom: het kind dat op de schoot van zijn moeder Maria zit. Aan weerszijden staan de 'trouwgetuigen': Johannes de Doper en Johannes de evangelist. Zij zijn herkenbaar aan hun attributen en op de zijluiken is de essentie van hun leven afgebeeld. Het bijzondere van dit schilderij valt pas na enige tijd op: Memling heeft deze beide individualiteiten zo geschilderd, dat het tweelingbroers zouden kunnen zijn, jong, in de kracht van hun leven. Ook op het grote drieluik van Grünewald in Colmar komen beiden voor, aan weerszijden van het kruis. Historisch gezien kan dat niet, want de Doper was reeds enige tijd daarvoor ter dood gebracht. Wat hij schildert, is een esoterische realiteit: de goede genius van Johannes de Doper werkt vanuit het dodenrijk helpend en inspirerend op de kring van Twaalf.

Tussen deze twee machtige gestalten staat Johannes, de broeder van Jacobus. Toch zijn er momenten in het evangelie waar hij duidelijk

aar voren treedt. Na de tweede aankondiging van het lijden kwamen zij 'thuis' in Kapernaüm. 'Toen zeide Johannes tot hem: Meester, wij hebben iemand die ons niet volgt, in uw Naam boze geesten zien uitdrijven, en wij wilden het hem beletten, omdat hij ons niet volgde. Doch Jezus zeide: Belet het hem niet, want er is niemand die een kracht doen zal in mijn Naam en kort daarna smadelijk van mij zal kunnen spreken. Want wie niet tegen ons is, is voor ons.' (Marc.9:38). Nog eenmaal verschijnt Johannes als individu, als hij namelijk met Petrus wordt uitgezonden om het Laatste Avondmaal voor te bereiden: 'Nu kwam de dag der ongezuurde broden waarop het paaslam geslacht moet worden. En hij zond Petrus en Johannes uit en zeide: Gaat en bereidt voor ons het Paasmaal.' (Luc.22:7). Vanaf dit Paasmaal valt een sluier voor onze blik. Het is alsof de dragers van de naam Johannes over elkaar heen schuiven. Degene die wij zien, is 'de leerling die Jezus liefhad', maar hij vertegenwoordigt op mystieke

wijze, tegelijk met zichzelf, ook Johannes de Doper en Johannes, de visser. De schilder Albrecht Dürer (1471-1528) heeft dit gegeven durven uitbeelden door dertien figuren in plaats van twaalf rondom Christus te tekenen op zijn houtsnede 'Het Laatste Avondmaal' uit 1510.

In het begin van het Johannes evangelie wordt gesproken over twee leerlingen van Johannes de Doper. Een van hen is Andreas. Wie is de andere? Zij beiden lopen over naar Jezus, op de aanwijzing van de Doper: Zie het Lam Gods. Als op het eerste christelijke Pinksterfeest het nieuwe credo ontstaat, doordat ieder van de twaalf leerlingen een zin bijdraagt, spreekt de drager van de naam Johannes de tweede zin uit: (Ik geloof) aan Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Heer. In feite zijn het maar elf zinnen, want noch Judas noch Matthias dragen bij aan het credo. Maar achter de tweede zin verrijst die andere Johannes die het vereiste twaalfstal 'vol' maakt.